

Հաւարք

3991

ԱՂաւստի Կեանքի

891.998

Ը-34

Հուլի

1894

891.991.33

u

140

2-12

7-34

56

ԶԱՒԱՐԸ

ՄԵՌԱԾԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

3049

10089003
35258

2004

ՇՈՒՇԻ

Տպարան Մանուկ-Յակոբեանց

1894

5955

5955

8125114 451111

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 25 іюня 1894 года.

43103

1891

Մէտածի կէանից.

X քաղաքի արեւտեան կողմում, քանի տասնեակ տարիներ սորանից առաջ, մի այլի կնոջ թոնրատան բնակվում էր X գիւղից եկած մի աղքատ ընտանիք: Ընտանիքի տարիքն առած հայրը մի համեստ, բարեմիտ և երկիւղած մարդ էր: Նրա անունը Բազան էր. նա զրկուած էր մի աչքից, պարապվում էր ջրկիրութեամբ և երբեմն էլ ամառ ժամանակ մօտակայ գիւղերում ներկարարութեամբ և շարչիութեամբ: Քաղաքի կեանքի հետ անծանօթ լինելու պատճառով նա մեծ դժուարութեամբ էր կարողանում իւր ընտանիքը պահպանել և իրեն երեսի զառն քրտինքով հաղիւ հալթայթել օրական պարէնը: Մի քանի տարի այսպէս

ապրելուց յետոյ, ծերունի հայրը ստիպուած իւր երեք որդոցն ուղարկեց հեռու քաղաք ծառայելու մտքով. նա իւր հաշուով կարող էր մնացեալ որդոցը մի կերպ կերակրել:

Անցան մի քանի տարիներ, սակայն ծերունու վիճակը հետզհետէ վատանում էր. նա թէև սովոր աշխատութեան, սակայն չէր կարողանում ընտանիքի ցամաք հացը վաստակել. մի կողմից՝ որ նրա ֆիզիքական ուժերը սկսել էին թուլանալ և միւս կողմից, որ նրան ոչ ոք օգնող չ'կար և այգպէս նա մնացել էր յուսահատ դրութեան մէջ:

Մի անգամ հայրը տուն վերադարձաւ, ըստ սովորութեան բարձեց իշից ջրի տակառները և մտաւ ներս, ուր տխուր նստած էր նրա բարեսիրտ խեղճ կինն իւր որդկերանց հետ:

— Բարի երեկոյ, ասաց ծերն ու նստեց ծալապատիկ իւր կնոջ մօտ թոնրի վերևում:

— Ի՞նչ բարի երեկոյ, այ մարդ, պատասխանեց թշուառ կինը. երեք որդիներդ թողել ես մօտս առանց հացի իսկ դու եկել դատարկ: Չես իմանում որ բերած հացդ միայն կէսօրին կերին. նրանք հաց են ուզում, քաղցած են, ես որտեղից պիտի ճարեմ: Այս տեղ էլ մեր

դիւղը չէ որ դնամ արքով (իրաւունքով) հարևաններիցս հաց փոխ ուղեմ բերեմ. ախրր ամաչում եմ շհար (քաղաք) տեղ է: Մեր տան տէրն էլ մեզ պէս մի աղքատ խեղճ կին է որդորմի հօրն որ թոնրատունն էլ ձրի է տուել:

Ծերունու առաջ մի տխուր տեսարան էր բացուած: Թոնրատունը լուսաւորուած էր սև նաւթի ճրագի աղօտ լուսով, որի անխաչին դաղը թանձր մառախուղի պէս ծածկել էր թոնրատունը և որի առաստաղը կարծես ներկարարը նոր էր ներկել սև գունով: Ծերունու որդիքը պառկել էին միասին մի հնամաշ անկողնում և քաղցածութիւնից չէին կարողանում քնել: Երկուսը հօր երկիւղից միայն քսփսում էին իրար ականջի. իսկ մէկը, որ ոչ ոքից չէր վախում, կատաղի կերպով հաց էր պոռում, հայհոյում ու լաց լինում:

— Ո՛հ, Աստուած, այսքան զաւակներն ինձ տալուց յետոյ, ինչո՞ւ և այնքան միջոց չես տալիս որ կարողանամ գոնէ սրանց ցամաք հացը հասցնել: Ես ի՞նչ եմ արել որ այսպէս անջում ես ինձ այս ծերութեանս ժամանակ, ի՞նչ յանցանք ունիմ, որի փոխարէն կրում եմ այս չարքաշ կեանքս: Ո՛հ, մեղայ

մեզնյ, ինչ եմ ասում, ո՞ր գիտէ, գուցէ իմ բարի կարծած և կատարած բանս անիրաւութիւն և մեղք է համարուած Ստուծոյ արդարութեան առաջ և նրա համար պատժում է ինձ: Թո՞ղ նրա սուրբ կամքը լինի. բայց այս տնպիտանը, այս վայրենին, ձեռքը մեկնելով գէպի իւր Y որդին, կատարեալ զազան է և շատ է նեղացնում ինձ: Կարծես սա իմ որդին չէ. ա՛յ կնիկ, որդիներիս ոչ մէկի նման չէ ո՛չ տեսքով, ո՛չ խասեաթով, տեսնես ինչ չար աստղի տակ է ծնուել սա:

— Ա՛յ մա՛րդ, ինչ ես այդքան նեղասրտել, բա՛ ես ինչ անեմ, ամբողջ օրն ինձ խաչում է, նեղացնում է. միւս երեխաներիս (փայն) բա՛ժինն էլ տալիս եմ այդ սատանային էլի չի հանգստանում: Կովում է, հայհոյում է, մի խօսքով պատիժ է էլի, Ստուած տուել է մեզ: Հէնց ծծկեր ժամանակից երևում էր, որ գա լաւ պտուղ չի լինելու, որովհետեւ միւս որդիներս, եթէ պատահում էր որ իրենց ծծկեր ժամանակ մի ուրիշ երեխայի կաթ էի տալիս, չէին լացում և ճանկոտում նրա՛ Բայց սրա օրօք ո՞ր մէկ երեխայ կամ հէնց իւր կըբայրներից կարող էր մօտենալ գէպի ինձ. մի

այնպիսի աղմուկ էր բարձրացնում որ մնում էի մաթալ. երբեմն էլ շան պէս կծում էր իրեն կաթ տուող ծիծր: Լուսահոգի մայրս, դրա աշխարհ գալուց, երբ նայեց դրա գէմքին, ասաց, — այդ կատարեալ այն աւազակ, մարդասպան և մեր գիւղօրայքը սարսափի մէջ պահող Աբղուլի գէմքն է: Իսկ և իսկ, ա՛յ մա՛րդ, շատ նման է նրան. սարսափում եմ շատ անգամ դրա տափակ երեսին նայելուց:

— Ա՛յ կնիկ, (արդար) և շատ նման է, կընշանակէ յդի ժամանակդ այդ անպիտանը նրա երեսն է խաղացել: Ի՛հ, ինչ արած, մեր մեղքն է պիտի եօլա տանեսք. շատ անգամ էլ տգեղ մարդիկ գեղեցիկ հոգի են ունենում, գեղեցիկներն էլ՝ տղեղ: Վերջը բարի լինի, ա՛յ կնիկ, ասաց խեղճ ծերուկը և ոտքի փաթաթները հանելով, մտաւ մի կիսամաշ կեղտոտ վերմակի տակ և ընկաւ քնոյ գիրկը:

Առաւօտը լուսաբացին ամենից վաղ վեր կենալով անկողնուց՝ ծերը էշն առաջը ձգեց և դնաց ջրի: Ամբողջ օրը նա ընկած էր խոր մտածմունքի մէջ և ինքն իրեն այսպէս էր ասում.

— Հազիւ օրեկան վեց բեռը ջուր եմ բերում,

այդ էլ 30 կոպ. սորանով ինչ անեմ, էշի ուտելիքն էլ դուրս գալով մնում է 20 կ. բայց 20 կոպ. հինգ հոգուն ինչ անէ: Ա՛խ Աստուած, ինչպէս անեմ:

Ողորմելին այսպէս մտմտալով Հասաւ վերջն այն եզրակացութեան, որ իւր այն չար որդուն տայ մէկին ծառայելու: Ծերունու այդ սրդին կարճահասակ, թուխ աչքերով, տափակ երես մի տղայ էր, նրա դէմքի գծազրութիւնը նման էր Սոփսի չորքոտանի կենդանիներին:

Երեկոյեան հայրը տուն գալուց կանչեց իւր Y որդուն, նայեց նրան գննողական կերպով, շարժեց գլուխը և արտասուէքն աչքերին սասց.

—Որդի, մեծ եղբայրդ անդամալոյծ, ապուշ և բոլորովին մի անընդունակ էակ է, նրանից մեզ օգուտ չ'կայ. դու էլ տեսնում ես իմ վիճակը: Ծերութիւնս բոլորովին լաղթել է ինձ, այլ ևս չեմ կարողանում ձեզ կերակրել այնպէս, ինչպէս վայելն է: Ես կարացածիս չափ զրաճանաչ արի քեզ և կղբօրցդ. այլ ևս պարապ մնալդ օգուտ չէ թէ քեզ և թէ ինձ. մեծացել ես խելքդ էլ կտրում է քեզ պիտի շրկեմ N քաղաքը, որ այնտեղ ծառայես և

ապագայում քեզ համար ապրուստ ունենաս: Բայց որովհետև ես քո հայրն եմ, ուզում եմ քեզ մի քանի հայրական խրատ տալ, որ դու մինչև կեանքիդ վերջի բոլորէն մտքիդ պահես և իսկութեամբ կատարես:

—Որդի, 'ի հարկէ տեսած կլինես թէ պարտեղներում, թէ դաշտերում և թէ կանաչ մարգագետիններում ինչպէս իմաստուն մեղուները իրենց փեթակից հեռացած դաշտի ամեն տեսակ ծաղիկների վրայ են իջնում և նրանցից միայն հարկաւոր նիւթը վերցնելով, իրենց բճիճը վերադառնում, քաղցր մեղր յօրինում և նրանով լցնում:

Այսպէս պէտք է և դու հեռանաս օտարավայր քաղաքներ և նրանց անուշահոտ ծաղիկների թունաւոր մասերը թողելով, քաղցր ու օգտակար հիւթը վերցնել, գալ հայրենիքի բճիճը յօրինել և լցնել քաղցր կենսատու հիւթով: «Լեզուի հարուածը դաշունի հարուածէն աւելի վտանգաւոր է». աշխատիր, որդի, հաւատարմութեամբ ծառայել քո տէրերին և նրանց խօսքերի պատասխանը լանդրդնաբար չ'դարձնել: Սիրիր և յարգիր անկեղծօրէն բարեկամներիդ, բարերարներիդ և

ընկերներին ինչպէս քո անձը: Բաղդաւորութեանդ ժամանակ չամբարտաւանաս, չմեծամտիս և քեզ հաւասարակից մինչև անգամ և քեզանից շատ ստորներին ոչնչի տեղ չգնես, այլ ընդ հակառակը մարդասիրաբար վարուիր դորանց հետ: Մեծարիր, յարգիր բոլոր առաքինի մարդկանց, լինին նրանք հարուստ կամ աղքատ, մեծ թէ փոքր: Խոյս տո՛ւր և փախիր մոլութիւններից և նրանց երկրպագու անձնաւորութիւններից: Ուրիշի ունեցածի վրայ աչք չ'ձգես, օտարինը օտարինը համարիր, քոն էլ՝ քոնը: Լաւ իմացիր որ անհաւատարմութեամբ ժողոված գանձդ, եթէ ծով էլ լինի, պիտի ցամաքի և վերջում կըմնաս ամօթալի ու սևերես թէ մարդկանց, թէ Աստուծոյ առաջ և յիշատակըդ միշտ անէծքով կիշուի:

Քո և բարեբարներիդ օգտի համար հակառակ խղճի և արգարութեան չգործես. քո անձնական հաշիւների համար երբէք սուտ, նենգաւորութիւն և դաւաճանութիւն չբանայընես, որովհետև մի յանցանքը մի ուրիշն է ծնում: Աշխարհի հարստութեան համար ձեռքերդ և հոգիդ արիւնոտ չանես, այնուհետև Աստուած միշտ քեզ հետ կլինի և խիղճդ քեզ

չէ տանջիլ. խղճի տանջանքն ամենից խիստն է և անտանելին:

Անաջողութեան մէջ ընկնելուց երբէք չվհատուիս, ասելով թէ՛ հօրս տուած խրատներն ինձ օգուտ չբերին: Ես իբրև զիւղական մի ռամիկ մարդ երբ ցորնի հատիկները ցանում էի հերկած դաշտում, յոյսս Աստուծոյ վրայ դրած, երբէք չէի վհատում և հնձի ժամանակ ստանում էի առատ վարձատրութիւն իմ կրած նեղութիւններիս փոխարէն: Այժմ էլ քո սրտի մէջ այսչափ բարի խօսքեր ցանելով, մեծայոյս եմ որ վարձատրութիւն կստանամ եթէ կենդանի լինիմ. իսկ եթէ մեռած, դու ինձ համար բարի յիշատակ կլինես, որով և իմ անունը չէ մոռացուիլ: Ահա որդի՛, սրանք են իմ խրատները, որ տուի քեզ և դու պարտական ես ամենայն ճշտութեամբ կատարել իբրև քրիստոնեայ:

Անցել էին զիշերուայ ժամերը, թոնրատան մէջ քնած չէին հայր, որդի և մայր, որն անկողնի մէջ նստած որդու համար մի երկու փոխնորդ էր կարում: Պարզ լուսինը կապուտ երկնակամարի վրայ իւր անթիւ աստղերով, կարծես իբրև լուռ վկայ, կանգնել էր թոնրա-

տան նեղ լուսամուտի առաջ և ժպիտը երեսին լսում էր հօր որդուն տուած բարի խրատները: Ծերունի հայրը մտաւ անկողին, բայց քունը չէր տանում. նրա սրտի խորքերում նստել էին զանազան մտալլ մտքեր ինչպէս աշնան թանձր մառախուղը նստում է օրերով լեռնոտ ու բարձր տեղերը: Երկար ժամանակ ծերունու սրտից հառաչանքները չէին կտրվում, վերջապէս վրայ հասաւ երախտաւոր քունը և փակեց ծերունու աչքերը:

Ծերունու Y որդին էլ էր մտել անկողին և մտածում էր թէ իւր ճանապարհորդութեան և թէ հօր տուած խրատների համար: Նա էլ փակեց աչքերը և քնչ էք կարծում հանգիստ քնեց. — ո՛չ, նա երազում տեսաւ իրեն մի ահագին բարձրութեան վրայ և մի հրէշ իւր առաջը կանգնած, որի աչքերից հուր էր թափվում և բերանից թանձր ծուխ: Նա իւր ձեռքի գաւազանը գետնին խփելով, բացեց բերանը և սկսեց այսպէս.

— Ո՛վ պատանի, հայրդ շատ որդիներ ունի, իսկ դու իմն ես, նա քեզ օտարութիւն է զրկում ցանելով սրտիդ մէջ հակառակ իմ ցանկութեան և քեզ անօգուտ խօսքեր:

Աշխարհի ստեղծագործութիւնից մինչև այժմև միշտ ամբողջ տիեզերքի մէջ ամենափորձառու էակը լինելով, հաւատացնում եմ որ հօրդ և նրա նմանների լիմարական խրատները քեզ օգուտ չեն կարող բերել: Ինչ հակառակ հօրդ ստածներին, արա՛ ինչ ուզում ես, միայն քո անձնական շահերը և վայելչութիւնները ձեռքից չտաս:

Հաւատարմութիւնը մի լոկ անօգուտ խօսք է. ամեն մի քայլափոխում աշխատիր անազնիւ ու ստոր միջոցներով (որոնք միայն լիմարների համար են ատելի) յափշտակել մարդկանց: Ոսկիդ, արծաթդ շատացնելու համար, թո՛ղ ձեռքերդ էլ ներկուին արիւնով, ապագան այդ քեզ կսովորեցնէ: Եթէ կրկատարես իմ ասածները, կլսես իմ խօսքերը, միշտ քեզ հետ կլինեմ և միշտ կօգնեմ քեզ ու այդ պատառոտուն հագուստի և արեխների տեղ, ոսկով ու դիսլակով կգարդարեմ քեզ: Միայն չ՛մոռանաս քո զանազան միջոցներով ձեռք բերած հարստութիւնից երբեմն-երբեմն մի աննշան մասը հանել աշքատների և բարենպատակ գործերի: Ես երբէք բարենպատակ չէի ասիլ, եթէ չիմանայի որ դրանով խաբում

ենք մարդկանց և բոլորովին կուրացնում նրանց մեր գործերը չտեսնելու համար: Չ'մոռանաս նոյնպէս շողոքորթել, կեղծել, քծնել և այլն...

Պատանին նրա այդ խօսքերից սիրտ առած ասաց.

—Ո՛վ մեծ, որիդ չգիտեմ ի՛նչ անուն տամ, ո՛վ ես դու և ի՛նչպէս հաւատամ քո ասածներին:

—Հրէշը շարժեց դաւազանը և ահա նրա շուրջն երեւցին զարդարուն և շքեղ շատ նշանաւոր մարդիկ, որոնք ծառայի և ստրուկի պէս ծունկ չոքած սպասում էին նրա պատուէրներին:

—Ս.յս մարդկանցից ո՞րին ես ճանաչում, հարցրեց հրէշը:

—Ս.հա սրան և այն միւսին, ահա և նրան ու չորրդին, դրանք մեր քաղաքի և գիւղի հարուստ իշխաններիցն են, պատասխանեց պատանին:

—Բայց դրանք իմ ծառաները և իմ խորհուրդներին հետևողներն են, ասաց հրէշն աւելացնելով. —նայիր այժմ գէպի ցած և տես ո՞վքեր են այնտեղ:

Պատանին նայեց և տեսաւ այն ահագին բարձրութեան ներքեւում ազատ իրենց համար

և ճակատի քրտինքով սպրոզ հասարակ մարդիկ, տեսաւ և իւր հօրը ցխոտ, ոտքերը կիսաբաց, մէջքից կեռացած, ճիպոտը ձեռքին էշի ետևից:

—Հասցն լաւ մտածիր, տղաս, սրանցից որքն կուզես նմանուիլ:

—'Ի հարկէ հարուստներին, պատասխանեց պատանին:

—Ուրեմն կատարիր պատուէրներս, ասաց հրէշը, համբուրեց պատանուն և ցանկանում էր գնալ:

Իոչեց պատանին. —բայց քո անունն, ո՞վ բարերար:

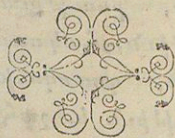
—Իմ անունը. ես մի անուն չունեմ, որ նշանով բաւականացնեմ քեզ, կասեմ միայն հարիւրից մէկը: Ս.տելութիւն, ռիսակալութիւն, գողութիւն, սպանութիւն, նենգութիւն, ստութիւն, ազահութիւն, չարութիւն, գայթակղութիւն, քսութիւն, շողոքորթութիւն, խռովութիւն, հակառակութիւն, ինքնահաւանութիւն, գոռոզութիւն, մատնութիւն, կաւատութիւն և շահամոլութիւն միայն կեղծ ազգասիրութեան և առաքինութեան դիմակների տակ: Լսեցիր, աշխատիր միշտ

վերջինների տակ թագնուած գործել:

Այս խօսքերն ասելուց յետոյ, հրէշը իսկոյն սլացաւ օդի մէջ իւր ետևից մի սև զիծ թողելով:

Պատանին ուրախութիւնից զարթնեց և առանց այլ ևս երկար ու բարակ մտածելու, վճռեց տեսիլքի մէջ լսածների համաձայն գնալ:

Առաւօտեան զանգակների մեղմ զօղանջիւնները ծերունուն հրաւիրեցին եկեղեցի. նա կատարեալ Քրիստոնէական հաւատով, յուսով, սիրով և երկիւղածութեամբ մտնելով տաճարն երեք անգամ ծունր գրաւ, մի զոյգ մոմ վառեց և իւր որդոց բարեբաղդութեան համար ջերմեռանդ աղօթելով, դուրս եկաւ ու գնաց իւր գործին:

Կ-ի օր. որո-ւ-թիւնը և նրա գործերը.

Միւս օրը ծերունին իւր որդի Կ-ին ճանապարհեց N քաղաք: Կ-ը ճանապարհորդութեան ժամանակ ամբողջ օրերով մտածում էր իւր տեսած երազի համար: Նա մի քանի շաբաթ N քաղաքում պարսպ մնալուց յետոյ, աղաչում է իւր հայրենակից վաճառականներին, որոնք էլ խղճալով նրան՝ օգնութեան ձեռք են մեկնում և ընդունելով իրենց խանութի մէջ՝ մի քանի ամիս պահում սովորեցնում են վաճառականութիւն, յետոյ էլ մասնաւոր ապրանք են տալիս թէ՛ վաճառիւր օգուտը քեզ՝ մտեան մեզ: Հետզհետէ հրէշի սերմերը սկսում են աճել Կ-ի թունաւոր սրտում. նա սկսում է և իւր բարերարների դէմ գործել, որոնք նրա խարդախութիւնները տեսնելով նախատում են նրան և կարճում իրինց օգնութիւնը:

Չորս տարի էր անցել Մ-ի առևտուր սկսելու օրից: Գարնան գեղեցիկ գիշերներին մէկն էր. ջերմ քամին ծառերի նորաբաց տերևներին մեղմաբար իւր համբոյրը տալուց յետոյ, հանդարտ ու հեզիկ սահելով անցնում էր կանաչագարգ երկրի վրայօք: Աստղագարգ երկինքն իւր թագուհով և բոլոր փառաւորութեամբ, որ ամեն բարեպաշտ ու ազնիւ սրտեր իրեն քաշել գիտէր, մեր ընթերցողին յայտնի օձաբնոյթ Մ-ի համար կարծես մի աւագոտ անապատ էր: Նա այդ մասին ոչինչ չէր զգում, այլ ուր որ աչքը կդարձնէր, միայն իւր մտքին ու սրտին պաշտելի հրէշը կտեսնէր և նրա այս ազդու ձայնը կլսէր. «Աշխատիր անազնիւ և ստոր միջոցներով յափըշտակել մարդկանց. ոսկիդ, արծաթդ շատանալու համար թող ձեռքերդ էլ ներկուին արևնով»:

Հէնց այս մտախոհութեան մէջ էր, երբ իւր ծանօթներից մէկը հանդարտ ձեռքն ուսին դնելով ասաց. «Ի՞նչ է էլի խորասուզուել էք մտքի մէջ. տօ՛, առանց մի կոպէկի եկել էք, այժմ փառք Աստուծոյ, ասիրուտ ունիք, փոքր ՚ի շատէ անուն ունիք, թէնչէ էլի փողի համար կլինէք մտածում. վեր կացէք, վեր,

ամեն բան համբերութեամբ և աշխատասիրութեամբ կարող էք ձեռք բերել, միայն կանոնաւոր խնայողութիւնն էլ չպէտք է մոռանալ»: Այս ասողը մի բարեմիտ խելացի երիտասարդ էր, որ Մ-ից առաջ էր գնացել Ն քաղաքը և գործակատարի պաշտօն էր կատարում:

— Այդ դձուք էք Ա., խնդրեմ նստեցէք, ասաց Մ-ը:

— Ի՞նչ կայ նստելու, եղբայր, բոլորն էլ զբօսնում, խօսում են, թէնչ է վեր էք ընկել:

— Ես էլ ինձանից զարմացել եմ, բարեկամ, շատ սիրում եմ միայնութիւնը, պատասխանեց Մ-ը:

— Որ այդպէս է վանք գնացէք, տեսնես էլի թէնչ է մտքներդ ընկել, մի գուցէ...

— Ո՛չ, հաւատացէք, որ այդպիսի թեթև բաների համար էլ չեմ մտածում շատ լաւ իմանալով, որ եթէ ցանկացածս ձեռք բերեմ, այդպիսիները միշտ կան հօ կան:

Նրանք մի երկու ժամ զբօսնելուց յետոյ և միմեանց բարի գիշեր մաղթելով հեռացին դէպի իրենց տները:

Ետո յայտնի վաճառականների թւում և Ա-ի տիրոջ գործերը շնորհիւ մի յայտնի նիւթի ընկնելու պատճառով յետ էին գնում. այդ

տեսնում և իմանում էին բոլոր քաղաքացիք: Նա ամուրի, տարիքն անցկացրած, հարուստ մարդ էր և շատ էլ չէր մտածում դրա համար, այլ կարծելով որ էլի կարող է նույն նիւթըն իւր առաջին արժէքն ունենալ, մշակ և այդ բերքի վարուցանքով կառավարուող մարդկանց բաց էր թողնում իւր հազարները:

Y-ը շատ անգամ ախ էր քաշում՝ ասելով. «Երանի թէ ես լինէի Ա-ի տեղ. հարստանալու լաւ միջոց ունի, բայց շատ լիմարն է, քնչ արած: Ինչ որ էլ լինի, ես պիտի նրա խելքին փչեմ, որ նա հանգամանքը ձեռքից չտայ. այդ թէ իմ և թէ նրա օգուտն է»: Մի օր առաւօտեան անձամբ Y-ը գնալով Ա-ի մօտ խրնդրեց երեկոյեան գալ իւր մօտ:

Խանութի յետևի փոքրիկ սենեակում ինքնաեռն եփում էր: Մի քառակուսի սեղանի առաջ սրտերով ու մտքերով տարբեր մեր երկու երիտասարդները խորովածացու էին կոտորում, ածուխն էլ օջախում չրթչրթալով կայծեր էր ցրում. փոքրիկ լամպան լուսաւորել էր սենեակը: Y-ը ընդհատեց Ա-ի գողարիկ երգը և ասաց. «Հիմայ դուք թէյ ածեցէք, ես էլ շամփուրները քաշեմ»: Թէյը վերջացաւ, ինքնաեռը

լռեց, նրա տեղ այժմ խորովածի տոժոցն էր ձայն բարձրացրել. մեզ ծանօթ ընկերները նստել էին օջաղի առաջ՝ համ ուտում էին, համ շամփուրները շուռ տալիս: Y-ը վերցնելով գինու բաժակն՝ ասաց. «Առաջին և երկրորդ բաժակները մեր կենացներն էին, իսկ այս երրորդը խմում եմ այն անձանց կենացները, որոնք իրենց լաւ խորհուրդներով օգնում են մարդկանց, և նրանց՝ որոնք լսում են այդ խորհուրդները, ուրեմն հետևապէս իմ և ձեր կենացն էլ, բարեկամ»:

— Թո՛ղ այդպէս էլ լինի, պատասխանեց Ա., բայց նախ քան խմելը կցանկալի իմանալ թէ քնչ լաւ խորհուրդ պիտի տաք:

— Խմեցէք և կըլսէք, շարունակեց Y-ը. «Սիրելի բարեկամ, ես՝ որպէս զի իմ խղճի առաջ պարտական չ'մնամ, ահա կատարում եմ պարտքս զգուշացնելով ձեզ ապագայ վտանգից: Շատ մարդ այնպիսի մտածութեան և երկիւղի մէջ է ընկնում, որ այդ գաղտնի երկիւղը սիրտն անհանգիստ է դարձնում: Իմ կարծիքով այդ երկիւղը և մտածմունքը մի ուրիշ բան չեն, եթէ ոչ մի բնազդում, որ մարդուս մերձաւոր զժբաղդութեան պատրաստել է ուղում,

որպէսզի դժբաղդութիւնը պատահած ժամանակ անպատրաստ չլինի: Գիտես, սիրելի, անակնկալ ցաւերը շատ անգամ աւելի խոր վերք կպատճառեն մարդու, քան այն ցաւերն ու վշտերը, որոնց ստանալու համար արդէն մտրդ պատրաստուած է: Ես գիտեմ որ դուք, ահա քանի տարի է, ծառայում էք Հին և նրանից բաւականին ստանալիք ունէք: Բայց չէ անցնիլ քանի ամիս ևս, այդ մարդը բոլորովին կզրկուի իւր ունեցածից իւր բոլոր հարստութիւնը թաղելով գետնի տակ, ինչպէս մարդ իւր ամենասիրելին գերեզմանի մէջ, որտեղից էլ նա չպիտի դուրս գայ: Եւ որպէսզի դուք դադարի ձեռքով չվերագառնաք հայրենիք, ահա ձեզ իմ բարեկամական խորհուրդը. շատ լաւ կանէք՝ եթէ որքան նա ձեզ տալու է, կրկնապատիկը վերցնէք: Բոլոր գործը ձեր ձեռքին է, օրեկան հարիւրաւոր մարդկանց փող և արմտիք էք բաց թողում, արդեօք թնջ մի մեղք արած կլինէք, եթէ ձեր կեանքն ապահոված լինէք, մանաւանդ որ պարզ տեսնում ենք, որ այդ մարդն իւր ունեցածը կարծես գիտակցաբար բաժանում է սրան-նրան: Պարզն ասած, եթէ ես լինէի ձեր տեղ, հիմալ ամենից

հարուստ մարդը կլինէի. շատ չանցնիլ այդ ծերունին կըսնանկանայ և թնջ մի մեծ ցաւ նրա համար, քանի որ բացի իրանից ոչինչ չունի և ոչ մի բանի չէ սպասում, եթէ ոչ մահուան: Կրկնում եմ, բարեկամ, հաշիւներդ իմացէք, հանդամանքից օգուտ քաղելու ժամանակն է, չէ որ ձեզ ապագայ է հարկաւոր, չէ որ կեանքի մէջ պիտի մտնէք: Ս.հա իմ խորհուրդը, այսուհետեւ ես ազատ եմ, խիղճս էլ չի տանջիլ ինձ»:

— Ես դորա համար սու այժմ լուում եմ և ոչինչ վճռողական քալլ չեմ կարող անել, հարկաւոր է մտեծել. բայց ինչ վերաբերում է ինձ հասանելի արդար ռոճկիս, այդ կվերցնեմ, բարեկամ և կյանձնեմ ձեզ, պատասխանեց Ս. և բարի զիշեր մաղթելով Մ-ին՝ հեռացաւ դէպի իւր կայարանը:

Գիշերը թէև քունը վաստակաբեկ կամ կեր ու խումով ծանրացած մարդոց համար մեծ երախտաւորն է, սակայն նա փախչում է այն ժամանակ, երբ նենգաւորութիւնը, ազահութիւնը մարդկանց սրտերը մտնելուց յետոյ շատակեր անզղների պէս պատուում են նրանց առանց հանգստութիւն տալու:

Այսպէս էլ Մ-ի սրտի մէջ այդ դարանակալ չարաթոյն օձերը չէին թողում նրան քնելու: Նա այսպէս էր մտածում. «Եթէ Ա. կատարեց իմ խորհուրդը, եթէ նրան ձգեցի իմ թակարդի մէջ, այնուհետև նրա ունեցածն էլ իմն է:

Մի քանի օրից յետոյ Ա. ժպիտը բերնին մօտեցաւ Մ-ին և մի համեստ գումար յանձնելով նրան և առաջին տուածի հետ միացնելով՝ մի պարտամուրհակ առաւ:

— Ինչո՞ւ միայն այսքան, ես ձեզ ուրիշ կերպ ասացի, հարցրեց Մ-ը:

— Իմ խիղճը թոյլ չէ տալիս, առհասարակ, անհաւատարմութիւն անել, մանաւանդ դէպի այնպիսի մի անձնաւորութիւն, որը հօր պէս սիրել է ինձ և ըստ արժանոյն վարձատրել, պատասխանեց Ա.

— Դուք դեռ մանուկ էք, գիտէք հասարակաց այն առածը՝ «ընկնիլ մեղրի կարասի մէջ և մատ չլիզել, չիմարութիւն է»: Յետոյ կփռշմանէք, բայց ուշ կլինի: Խելքներդ գլխներդ հաւաքեցէք, արէք այն, ինչ որ ասում եմ, թո՛ղ մենք էլ խաղէչիներդ համար դառնանք այն մարդկանցից մէկը, որոնց հաղարներ է տալիս, կարծելով որ պիտի ստանայ, պատասխանեց Մ-ը

աւելացնելով և այս կեղծ մարդասիրական խօսքերը. «Հաւատացէք, բարեկամ, դուք աշող դէպքը ձեռքից մի տաք. հարկաւոր դէպքում կարող էք օգնել անգամ ձեր խաղէչիներն և գիտէք ինչ անուն կվաստակէք հասարակութեան մէջ և նա ինքն էլ որքան գոհ կլինի որ իւր թշուառութեան ժամանակ իբր թէ ձեր սեպհականութիւնից երախտադիտական զգացմունքից ստիպուած իրեն մի բան էք շնորհում:

Մ-ը շարունակ իւր նենգաւոր խորհուրդներով տիրում էր Ա-ին, որն իբրև գլխաւոր գործակատար շատ հեշտութեամբ կարող էր դիմել անհաւատարմութեան և այնպէս անել որ գործատէրը չիմանայ: Ա. այդպէս էլ արաւ և մի քանի ամսուայ ընթացքում մի համեստ գումար կորզեց: Այս գիտէր և Մ-ը, բայց որպէսզի կարողանայ ինքն էլ իւր մասը կամ եթէ ձեռօքը զայ բոլորն իւր գրպանը մտցնել դիմեց մի աւելի նենգաւոր դաւաճանութեան: Նա սկսեց կողմնակի եղանակով Ա-ի գործատիրոջ կասկածը նրա դէմ յարուցանել: Բայց նա թէև Ա-ի երկարամեայ հաւատարիմ ծառայութիւնն աչքի առաջ ունենալով չէր հաւատում, սակայն մի օր նկատողութիւն արաւ Ա-ին և ասաց:

— Լսում եմ որ դու դէպի ինձ անհաւատարիմ ես գտնուած, այդ պատիւ չէ բերիլ քեզ, եթէ իսկ է:

Ա.-ը առանց երկար մտածելու պատասխանեց համեսութեամբ.

— Այդ թշնամու խօսք է, հաշիւներդ նայեցէք եթէ կասկածում էք:

Ա. երեկոյեան տխուր տրամադրութեան մէջ ներկայացաւ Մ-ին իբրև իւր անկեղծ բարեկամին և յայտնեց իւր տիրոջից լսածը:

— Այդ ամենալաւ միջոցն է, դուք կարող էք հէնց դորա պատճառով իբր վերաւորուած թողել գործերդ, ներկայացնել հաշիւներդ և հեռանալ. ո՞վ զիտէ, գուցէ վաղն էլ մի ուրիշ բան կասէ, պատասխանեց Մ-ը: Գիտեմ նա ձեզ չէ կարող բաց թողել, քանի որ աչքի առաջ ձեզ նմանը չունէ, և երբ ձեր մնայուն համար կպնդէ, դուք նրան կառաջարկէք թէ՛ որովհետև ինձ վրայ կասկածել էք, ուստի ինձ մի թուղթ տուէք կանոնաւոր եղանակով թէ իմ երկարամեայ հաւատարիմ ծառայութեանս և թէ պահած հաշիւներիս օրինակելի ճշտութեան համար, այնուհետև միայն կարող եմ ձեզ մօտ մնալ: Այս թուղթը՝ ձեզ պաշտպանելու համար իբրև

մի լաւ դէնք, ստանալուց յետոյ կարող էք մի քանի ամսից յետոյ հեռանալ նրանից և մենք երկուսս ընկերական գործ կսկսենք:

Այսպէս էլ կատարուեց. Ա.-ը թողել էր իւր պաշտօնը, բայց Մ-ը նրան այսօր վաղն էր ձգում ասելով թէ՛ եթէ մենք այսպէս շուտ գործ սկսենք զանազան կասկածների տեղիք կտանք, սպասեցէք մի քանի ամիս:

Արեգակն օրուայ իւր վերջին հրաժարական ողջոյնը ծառերի կատարներից ամենաբարձր լեռների գագաթներին տալուց յետոյ, երեկոյեան քոյը փռուեց կանաչ մարգերի վրայ: Ա.-ը տխուր և միայնակ նստած հասարակաց այգիի նստարաններից մէկի վրայ, չէր զմայլվում բնութեան այս փառաւոր և հրաշալի մշտնջենաւոր գեղեցիկ տեսութիւնով, որովհետև Մ-ի դէպի ինքն ունեցած ցրտութիւնը և խաբէութիւնը նրան ձգել էին մտատանջութեան ծովի մէջ, որից դուրս գալու ելք կը որոնէր: Նա վերկենալով տեղից ուղղեց քայլերը դէպի Մ-ի կայարանը:

— Բարի երեկոյ, ասաց Ա.-ը:

— Աստուծոյ բարին, նստեցէք, պատասխանեց Մ.-ը:

Կարճ լուսթիւնից յետոյ Ա. շարունակեց.
 — Եղբայր, ես մինչև երբ պիտի պարապ
 փչացնեմ կեանքս. ծեր ասածները լսելով՝ կա-
 տարեցի այն, ինչ որ ցանկանում էիք, բայց
 այսօր պարզ տեսնում եմ որ դուք միեւնոյն
 մարդը չէք: Ահա քանի ամիս է անցել այն
 օրից երբ ես ձեր ցանկութեան համաձայն
 ընկերութիւն շարունակելու համար թողեցի
 իմ ծառայութիւնս, բայց թէ ինչո՞ւ այսքան
 գործը կձգ-ձգէք, ես չեմ իմանում: Ես եկել
 եմ այժմ վճռողական մի բան լսելու. պարզն
 ասած, եղբայր, կամ ընկերութիւն, կամ մեր
 հաշիւները վերջացնենք առանց միմեանցից
 նեղանալու:

Կ-ի դազանային դէմքի վրայ փայլեց
 դիւական ժպիտը. նա առանց դուրսը բար-
 ձրացնելու ասաց:

— Ես չեմ կարող ձեզ հետ ընկերութիւն
 անել, քանի որ ճանաչեցի ձեզ, վաղն էլ կա-
 րող էք մի ուրիշի խորհրդով ինձ հետ այն-
 պէս վարուիլ ինչպէս վարուեցիք բարերարիդ
 հետ: Իսկ ինչ վերաբերում է հաշիւներիդ՝
 շատ լաւ, ինչ գողացել էք պիտի կիսենք,
 եթէ ոչ, ես իմ անելիքը դիտեմ:

Հարուածը խիստ էր. Ա. զգաց իւր սխալը:
 Թէև նա կարող էր Կ-ից դատաստանով պա-
 հանջել իրեն հասանելի դուժարը, թէև նա
 ունէր իւր հաւատարիմ ծառայութեան համար
 վկայական, սակայն կարող էր Կ-ը նրան բարո-
 յապէս և նիւթապէս վնասել նրա արած վեր-
 ջին անհաւատարմութեան համար. ուստի Ա.
 ասաց. «Ուրեմն դուք ինձ թշնամաբար էք այն
 խորհուրդները տուել»:

— Ո՛չ, ես նախ իմ օգտիս եմ տուել, երկ-
 րորդ ձեր, պատասխանեց Կ-ը:

— Չեմ հասկանում:

— Լսեցէք, կպարզեմ միտքս, շարունակեց
 Կ-ը. «Մենք իբրև մի երկրացի պիտի միմեանց
 համար ցաւէինք. եթէ ես չլինէի, դեռ ու-
 ջիկդ էլ սաացած չպիտի լինէիք և այսօր կը-
 լինէիք այնպէս, ինչպէս սորանից քանի տարի
 առաջ. ուրեմն կնշանակէ որ ուժիկդ և այն
 շնորհակալութեան թերթն ես եմ տուած:
 Դուք իրաւունք չունիք ինձանից նեղանալու.
 Եթէ ես այսքանն արել եմ քո օգտի համար,
 մասամբ էլ քո բարոյականը փորձելու մտքով.
 Հիմաջ թնչ պիտի անես: Միթէ ես քեզ պար-
 տական էի. ես իմ օգտի համար էլ եմ մտածել

դժոխային միտք արեկոծում է նրան: Կարճ լուռ-թիւնից յետոյ նա դարձաւ Ա.-ին ասելով՝ բերի՛ք մուրհակս:

— Այն, պատասխանեց Ա.-ը:

— Տուէ՛ք տեսնեմ:

— Տեսնելու քնչ կարիք կայ, տուէ՛ք փողերը և ստացէ՛ք:

— Ուրեմն չէ՛ք հաւատում ինձ, հարցրեց Մ.-ը:

— Եթէ չհաւատայի իմ ռոճիկը ձեզ չէի տալ:

— Որ տուել էք քնչ վնաս էք ստացել:

— Հարցի՞դ պատասխանը մեզ շատ հեռու կտանէ, աւելի լաւն է դուք փողը տաք, ես էլ թուղթը:

— Շատ լաւ, պատասխանեց Մ.-ը և փողերը դրաւ գրասեղանի վրայ:

Ա.-ը փողերը համրեց, վերառաւ և պտրտամուրհակը տալով Մ.-ին ցանկանում էր հեռանալ, բայց Մ.-ը բռնելով նրան ասաց. «Իուք նեղացած էք ինձանից մինչև չհաշտուենք, չեմ բաց թողնիլ ձեզ, մենք բարեկամներ ենք եղած և պիտի լինինք. մի կտոր հաց կուտենք այնուհետև կարող էք գնալ:

Ի՛ գուր էր Ա.-ի պնդիւը. Մ.-ը աւելի

պինդը բռնելով չթողեց: Երկուսն էլ նստած էին սեղանի շուրջը: Ա. տխուր էր, իսկ Մ.-ը աւելի մտատանջութեան մէջ էր քան տխուր. կարծես մի ինչ որ նախահոգ եղեռն արեկոծում էր նրա ներքինը, թէև նա աշխատում էր որքան կարելին է իրեն լաւ պահել:

— Իուք տխուր էք և նեղացած ինձանից, ասաց Մ.-ը Ա.-ին և իրաւունք ունիք քանի որ աչքի առաջ չէք բերում այն բարեկամական զգուշացուցիչ խորհուրդները, որը տուել եմ ձեզ և որով այսօր թէ՛ դուք և թէ՛ ես կանգնած ենք հաստատ հողի վրայ: Ի՞նչ կլինէր մեր ապագան եթէ ես այդ խորհուրդներն օր առաջ ձեզ տուած չլինէի և դուք անկատար թողած լինէիք: Հաւատացէ՛ք, բարեկամ, երկուսս էլ ոչինչ, երկուսս էլ մեռած: Միթէ՛ չէ՛ք իմանում որ առանց այդ անիծեալ փողի հանճարներն անգամ ոչինչ են. ո՛ր մնաց մեզ նմանները: Միթէ՛ չգիտէք որ գիտութիւն, իմաստութիւն և բոլոր սրանց նմաններն առանց նիւթականի նման են միաձեռանի մարդու և եթէ այդ անիծեալ ոսկին, արծաթը մի անպետք բան լինէին, երկիրն իւր սրտի մէջ դադելով չէր ծածկել և մարդիկ այնքան նեղու-

Թիւններ չէին քաշել այդ գանձերը սեպհա-
կանացնելու: Ուրեմն խմենք միմեանց կենաց,
որովհետեւ երկուսս էլ օգնել ենք միմեանց:
Ա-ը չէր բանվում, մի բան տանջում էր
նրան և դրա պատճառը Մ-ին էր համարում:
Նա վեր առաւ բաժակը և ասաց. «Պարոն Մ!
մենք՝ ինչպէս դուք էք կարծում, հաստատ
հողի վրայ չենք կանգնած, այժմ շնորհիւ ձեր
գոնէ ինձ համար երկիրը՝ որտեղ էլ լինիմ,
կարծես մի փխրուն նիւթ է դարձած և ես
երկիրը եմ անում ոտքս դնելու կարծելով՝ որ
նա պիտի անշուշտ պատառուի և ինձ ան-
դունգը խորասուզի: Ես արդէն ինձ բարոյա-
պէս մեռած եմ համարում և իմ մահուան
պատճառը դուք էք: Ես մեղանչեցի այն մար-
դու դէմ, որն ինձ այսքան երկար տարիներ
խնամել, պահել է հայրաբար, որն իմ հաւա-
տարիմ գործառնութեանս համար վարձատրել
է առատապէս: Բայց ես փոխանակ նրան այս
վերջին նեղութեան մէջ թե ու թիկունք լի-
նելու, նրան իմ կարացածին չափ օգնելու,
ձեր խորամանկ գայթակղեցուցիչ խորհուրդ-
ներին նայելով դաւաճանեցի: Դաւաճանեցի
այն լիմարաբար և այդ արի, կամ աւելի լաւն

է ասել, անել տուիք ինձ ձեզ պէս մի անագ-
նիւ մարդու օգտին: Ես թքելով թքում եմ
այն մեծութիւնների, փառքի, օսկու և ար-
ծաթի վրայ, որոնք չեն հաւասարվում այն
անգնահատելի հոգեկան խաղաղութեան, որը
տալիս է անմեղութիւնը: Ի՞նչ օգուտ ինձ
օտարների անտեղի յարգանքն ու երանու-
թիւնը, քանի որ իմ ներքինն ինձ անարգելով
դուտապարտում է: Լաւ է թշուառ լինել բազ-
դից, քան թագաւորական ամոռի վրայ տան-
ջուիլ խղճից: Ես կարճում եմ իմ խօսքերիս
հետ և ձեր ինձ հետ ունեցած անուանարգ ու
նենգաւոր բարեկամութիւնը. խմում եմ միայն
այն անձանց կենացները, որոնք փրկում են
մարդկանց բարոյական անկումից: Թողում և
մոռանում եմ ձեզ ընդ միշտ, և եթէ լիշտու-
ել լինեմ, այն էլ միայն զգուանքով և զգու-
շանալու մտքով»:

Այս խօսքերը վերջացնելով խմեց բաժակը,
բաժակ՝ որն արգարև չաւիտեան պիտի թողել
տար նրան այս աշխարհը: Քանի օրից յետոյ
Ա-ի դիակը գտան մի անտառի մէջ և ոչ ոք
չիմացաւ նրա մահուան պատճառը:

Մի քանի ամսից յետոյ Մ-ը մի գլորիկ

արիւնոտ գումարով դարձաւ իւր հայրենիք և վաճառականութիւն սկսեց: Այդտեղ էին և Մ-ի նախկին բարերարները, որոնք յայտնի վաճառականներ էին: Կ-ը քաշվում էր նրանցից, երկիւղ կրելով որ նրանք հարազատ գոյներով կնկարագրեն իրեն միւս վաճառականների մօտ: Նա իւր նենգաւոր բնաւորութեան համաձայն սկսեց բարեկամանալ X քաղաքում մի քանի հատ Ռուսաստանից և արտասահմանից մեծ քանակութեամբ ապրանք արտահանող վաճառականների հետ, փորձել նրանց թոյլ կողմերը, չափել, կշռել նրանց ամեն քայլը, խօսքը և հարկաւոր ժամանակ՝ իւր բնածին ատելի բնաւորութեան համաձայն քծնել, շոյել, շողոքորթել: Նա իւր նախկին բարերարների փեշը բաց չէր թողում, միշտ նրանց հետ գործ ունէր և թէպէտ երբեմն երբեմն իւր արած անցեալ անհաւատարմութեան համար ներողութիւն էր խնդրում, սակայն յարմար ժամանակի էր սպասում նրանցից վրէժը հանելու:

Մի քանի տարուայ ընթացքում Կ-ը բաւական ծանօթացաւ թէ X քաղաքի գլխաւոր և թէ գիւղացի մանր վաճառականների հետ:

Եւ որպէս զի կարողանայ բոլորովին պարզամիտ գիւղացիներին դէպի ինքը գրաւել, գիմեց այս սատանայական միջոցին: Նա մի օր այս, մի օր էլ այն գիւղի նշանաւոր անձին այսպէս էր ասում. «Լաւ չեմ յիշում որ օր էր, միայն կարծեմ ձեր գիւղից մի քանի մարդիկ ինձանից ճօթ կտոր առնելուց յետոյ, խանութիս մէջ կապած մի քանի բուբլի են ձգել, խնդրեմ՝ ի սէր Աստուծոյ յայտնէք գիւղացուց թէ իրենցն է գան տանեն»: 'Ի հարկէ ոչ ոք չէր համարձակվում գալ ուղել, քանի որ իրենը չէր. և եկողներից էլ հարցնում էր. «Քանի մանէթ էք ձգել, ինչի՞ մէջ էր կապած, թուղթ էր, ս'և թէ սպիտակ»: Պարզ է որ ոչ ոք չէր կարող ասել, քանի որ չէր կորցրել: Քանի շաբաթ անցնելուց յետոյ, մի քանի բուբլի էր տալիս այս կամ այն գիւղի իւր մի ծանօթ, փոքր 'ի շատէ ազգեցիկ անձնաւորութեան թէ՛ ես չեմ ուզում իմ հալալ աշխատանքը հարամացնել, տարէք ձեր գիւղի աղքատներին բաժանեցէք:

Այս մի նենգաւոր միջոց էր գիւղացիներին հեշտ գրաւելու համար: Արդարև կարճ միջոցից յետոյ շատ գիւղացիներ ուղղակի դիմում էին Մ-ի խանութը. իսկ մանրավաճառ-

ներից շատերն էլ նեղութիւն չէին քաշում քաղաք գալու, բաւական էր մի նամակ մեր Մ-ի հասցէին. նա նրանց բոլոր ուղածները թէ իրանից և թէ ուրիշներէց կպատրաստէր և խփոյն կճանապարհէր: «Մի քանի տարի էլ, այնուհետեւ ես գիտեմ ինչ պիտի անեմ», ասում էր մեր Մ-ը ինքն իրեն: Իսկ որ մի քանի տարուայ մէջ նա կարողացաւ իւր նիւթականը շահացնել: Թէ և վաճառականները արդէն ծանօթացել էին նրա կեղտոտ, քուռ և նենգաւոր հոգու հետ, սակայն իրենց ապրանքը ծախելու համար (որովհետեւ Մ-ը մեծ ապրանք էր հալացնում) ակամայից առ երես չարգում էին: Միայն նրա նախկին բարերարները շատ էլ ուշ չէին դարձնում նրան: Մ-ը նրանց վարկը հասարակութեան և Ռուսաստանի մէջ ձգելու համար, զանազան անախորժ լուրեր էր տարածել և մինչև անգամ խարդախ միջոցներով ցանկացել էր իմանալ թէ նրանք որքան պարտիք ու պահանջք ունին. բայց այդ իրեն երեսի սպիտակ տեղն էլ սևացրաւ:

Մ-ը վաճառականական ասպարիզի մէջ անազնուութեան մի քանի քայլ անելուց

յետոյ, առանց իւր մտաւոր ոյժը ու սլաշարը կշռելու, ուղեց և ազգային գործերի մէջ խառնուիլ: Օրինակ՝ ուղեց երեցփոխ, հոգաբարձու, բարեգործական ընկերութեան գանձապահ կամ նախագահ, կեղծ պատգամաւոր, քաղաքագլուխ և, եթէ հնար լինէր, քաղաքական ինքնավարութեան ղեկավար դառնալ: Հէնց դորա համար էլ սկսեց փոխանակ ուղեղը ու գլուխը փոխելու, հագուստը փոխել. նշանաւոր և ազդեցիկ մարդիկ հրապարակում կանգնած խօսալու ժամանակ մօտենալ նրանց, քծնել նրանց շուրջը, մի քանի փողոցային դադարկազուխների շրջանը մտնել շուտ-շուտ հիւրասիրել նրանց: Մի խօսքով խեղճ Մ-ը որքան էլ աշխատեց իւր Դօնկիշոտական խրմորքան էլ աշխատեց իւր Դօնկիշոտական խրմորով, բայց այս վերջին բաղձանքներին չկարողացաւ հասնել, որովհետեւ ինքնաճանաչ հասարակութիւնը իւր խոհեմ գործառնութեամբ կարծես նրա համար այս դատաւճիռը դրաւ. «Թէ՛ մեր ազգային հասարակական գործերի համար մարդ է հարկաւոր և ոչ թէ՛ մի քանի նորեկ, հացախնդիր, հայրենասիրական գիմակի տակ թագնուած, հայրենիքի սրբութիւններն ոտնակոխ անող և նրա եկեղեցու

երկաթեայ սիւները մկան պէս կրծող, տար-
րապաշտ, անհարազատ զաւակների երբեմն
հագուստների երկար ստորաը և երբեմն
նրանց մոփսակերպ շնիկը»:

Handwritten signature

Y-ի շշշո - Տ Ե Խ Տ Ի Կ Ը

Երկար տարիները կնճիւններ էին թողել
Y-ի տափակ երեսին. ամեն բան փչացնող ծե-
րուծիւնը հասել էր և նրան: Նա ալ ևս չէր
կարողանում առաջուայ պէս իւր վնասակար
եւ ու մուտքն անել. նա կտրուած էր արտա-
քին աշխարհից և հիւանդ: Նրա ներքին խա-
ղաղութիւնը բոլորովին կորած էր. միշտ ինքն
իրեն հետ խօսում, բարկանում, հայհոյում էր
և երբեմն-երբեմն մի ինչ որ բանից վախեցող
երկչոտ երեխայի պէս թագնվում, մանաւանդ
գիշերները շատ անգամ չէր քնում և բոլորն էլ
երկկուղ էին անում նրա մօտ մտներու: Y-ի կինը
և որդիքը կարծում էին թէ նա ցնորուել է.

բայց երբ որ խօսացնում էին և Հարցնում նրա մեկամաղձութեան պատճառը՝ նա ասում էր. «Մի վախենաք, ես խելացնոր չեմ, այլ կայ մի դաղտնիք, որը տանջում է ինձ և որի մասին առ այժմ չեմ կարող պատմել ձեզ»:

Նրա մեծ որդին, որ ատելով ատում էր Հօրը նրա վատ բնաւորութեան Համար և ինքն էլ ատուած էր նրանից, մի բանիմաց և Հետաքրքիր տղայ էր, ցանկացաւ մի կերպ Հօր տանջանքի պատճառն իմանալ: Մի անգամ երբ որ բոլորը քնեցին, ինքը գաղտնի մտաւ Հօր սենեակին կից փոքրիկ սենեակը և սկսեց ականջ դնել Հօր խօսքերին: Նա սկզբում բացի անորոշ շշնջումից ոչինչ չէր լսում, ուստի մօտեցաւ այդ երկու սենեակի մէջ տեղ եղած նախօրօք փակած կիսապակեայ դրան, բարձրացրեց նրա ծածկոյթի ծայրը և սկսեց դիզել ու լսել Հօր շարժուածքները ու խօսքերը:

Y-ը դրէթէ անշարժ, ահ ու դսղով, ճնշուած, քստմնած մաղերով կանգնած էր սենեակի մէջ և յանկարծ աչքը դրան ձգելով գոչեց. «Ո՛հ կգայ ողորմելի թշուառական և ոճրագործ մարդ»։ կասէր ինքն իրեն. «անկարծիք այս խօսքերը պիտի ասեն ինձ, երկրիս

վրայ այլ ևս քեզ Համար ցաւակից չես կարող ունենալ, երկնքումն էլ գթութիւն չես կարող գտնել.... Ա՛խ, ո՛վ չար բաղդ, երկիւղ և զարհուրանք կորէք, Հեռացէք ինձանից: Ես կարծում էի որ նրան թունաւորելով սպանեցի, բայց ահա՛ նա, նա ո՛չ ճիւտղ է ո՛չ սատանայ: Ձէ, նա դեռ կենդանի է, երևի մեռելները վեր են կենում. ա՛խ, գթա՛, ների՛ր կաղաչեմ, կզղջամ, խնայի՛ր ինձ կամ Հեռացի՛ր, զարհուրելի է ինձ քո ստուերը, ա՛հ, պատուում է սիրտս, ես յանցաւոր եմ, ես ոճրագործ եմ»։ Այս խօսքերն ասելով գոռաց և ընկաւ գետնի վրայ:

Որդին տեսնելով Հօր ուշաթափուիլը խկոյն մտաւ ներս, դրօբեց նրա մարմինը և մի կերպ ուշի բերաւ առանց ոչ ոքի քունը խանգարելու: Հօրը պառկացրեց մահճակալի վրայ և ինքը մօտ նստելով, սկսեց սառը ջրով թրջել նրա ճակատը և խրախուսել նրան: Y-ը մասամբ Հանգիստ էր. բայց երբեմն-երբեմն իւր նուագած աչքերը ձգելով որդուն Հարցնում էր. «Գիշերուայ այս ժամանակ ի՞նչ ես անում այստեղ որդի՛, երբ եկիր ինձ մօտ, մի գուցէ....»

Հայր, այժմ ես գիտեմ քեզ տանջող հի-
ւանդութեան պատճառը, ես լսեցի քո խօս-
քերը, այլ ևս թաղցնելու կարիք չկայ. մի
յուսահատիր, ո՞վ դժբաղդ հայր, Աստուծոյ
ողորմութիւնը անչափ է, նայիր դէպի կապու-
տակ աստղագարդ երկնակամարը, դէպի Բար-
ձրելոյն աթոռը, մօտեցիր գղջացեալ, դէպի
Գթածը և թո՞ղ որ Նա իւր հօր ձեռքը տա-
րածէ վրադ, այնուհետե կազատէ քեզ, կտանէ
քեզ երանելեաց աշխարհը: Սրդարե ինչպէս
ինչպէս լսել, տեսել և տեսնում եմ քո անցա-
ւոր կեանքդ շատ վատ ես անցկացրել, դորա
համար էլ մենք փոխադարձաբար ատել ենք
միմեանց. բայց այժմ ցաւում եմ վրադ: Քո
անթիւ յանցանքների ձայնն երկինք կբողոքէ.
բայց որ ճշմարտութեամբ գղջալու լինիս երկ-
նաւոր Որդու սուրբ արիւնը քեզ թողութիւն
կտայ և բոլոր ոճիրներդ կջնջէ: Աչքդ դէպի
Աստուած բարձրացրու, ծանրացած խիղճդ
խոստովանութեամբ թո՞ղ թեթեւանայ, այնու-
հետե քաջութիւն կունենաս դժբաղտութիւնդ
հեռացնելու:

Կ-ի աչքերը լճացին արտասուքով, որդու
աղբու խօսքերը խոր թափանցեցին հօր սրտի

մէջ, այդ նենգաւոր մարդու սիրտն աշխարհի
մեղքերի բանտից դէպի երկինք բարձրացաւ,
և նրա երկար ժամանակից 'ի վեր շատ դառն
կապանքներով կաշկաղուած ոգին բարձրագոյն
խորհրդների մօտեցաւ ու սկսեց Աստուծոյ ո-
ղորմութեան վրայ յոյս դնել: Նա արտասուքով
և գղջացեալ սրտով պատմեց իւր որդուն իւր
տեսիլքը, անցեալ ոճրագործութիւնները, բա-
րոյապէս մարդասպանութիւնները, զրպարտու-
թիւնները, մի խօսքով իւր բոլոր մեղքերը,
այս բոլորի պատճառ ընթերցողին յայտնի
հրէշին նզովք կարդալով: 'Ի վերջոյ օրհնեց
որդուն, ներողութիւն խնդրեց նրան 'ի գուր
ատելուն համար և մի քահանայ պահանջեց:

Արշալուսի առաջին ճառագայթները գեռ
նոր էին թափանցել Կ-ի սենեակը երբ պատ-
կառելի քահանաներից մէկը մտաւ գղջացելու
սենրակը: Կ-ի ղէմքի դառնութիւնն ու դաժա-
նութիւնը թէև անհետացել էին, թէև նրա մի
ժամանակ խռովութեամբ ալեկոծուող սրտում
խաղաղութիւն և հանգիստ կ'տիրէր, սակայն
նա մօտացել էր մահուան և այլ ևս երկար
ապրելու յոյս չկար: Նա քահանային տեսնե-
լուն պէս մի կերպ ծունկ չոքեց, արտասուքն

աչքերից, մահուան ցուրտ քրտինքը դէմքից
կաթ-կաթ գլորվում էին այտերի վրայ: Նա
ամեն բան խոստովանուէց քահանային և սո-
րանից աւետարանական սրբազան վարդապե-
տութեան խօսքերով մխիթարուած, հաւատով,
յուսով և սիրով վառուած հաղորդուէց ու
թողէց աշխարհը:

Նրա անշուք տապանաքարի վրայ իւր
ցանկութեան համաձայն օրդիքը գրել տուին
այս խորհրդաւոր խօսքերը. «Մեռայ ծերու-
թեանս մէջ, սակայն սև կեանքումս միայն մի
ժամ ասլրեցի»:

3991

0008375

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0008375

